

Etnolectul Judaeo-Papiamento

și comunitatea evreiască sefardă din Curaçao.

Redactor: Victoria Sara Dazin

Judaeo-Papiamento sau Papiamentu evreiesc este o limbă evreiască pe cale de dispariție și un etnolect al Papiamentoului vorbit de comunitatea evreiască sefardă din Curaçao din Caraibe olandeze. Este probabil singurul etnolect* evreu în viață bazat pe o limbă creolă. (Wikipedia, the free encyclopedia.)

Caracteristici

Judeo-Papiamento este, în general, reciproc inteligibil cu Papiamento, principala limbă a majorității Curaçaoanilor, cunoscută local sub numele de Papiamentu. Papiamento este de obicei considerată o limbă creolă originară portugheză, care a fost ulterior parțial relexificată de spaniolă, dar unii lingviști susțin contrariul, considerându-l ca un creol bazat în spaniolă, cu o puternică influență portugheză.

Judeo-Papiamento diferă de „papiamento general” (papiamentu komun) așa cum este vorbit de populația neevreiască din Curaçao prin faptul că are un număr de cuvinte împrumutate ebraice, precum și pronunția diferită a multor cuvinte comune pentru toate soiurile de Papiamento. Adesea, versiunile Iudeo-Papiamento ale acestor cuvinte sunt mai apropiate de omologii lor spanioli sau portughezi, sugerând un posibil proces de decreolizare. Când vorbitorii oricărei varietăți de Papiamento vorbesc în registrele mai formale, ei folosesc adesea anumite cuvinte din limbajele lexificatoare aproape neschimbate. Cu toate acestea, există o diferență în alegerea limbilor de referință literare specifice. Evreii vorbitori de papiamento tind să prefere portugheza și franceza, în timp ce evreii din Curaçao folosesc de obicei cuvinte spaniole în aceleași condiții. (Wikipedia, the free encyclopedia.)

*) Un **etnolect** este, în general, definit ca o [varietate de limbă](#) care marchează vorbitorii ca membri ai unor [grupuri etnice](#) care au folosit inițial o altă limbă sau o varietate distinctă.

Contraste lexicale

Într-una dintre cărțile ei, May Henriquez furnizează un tabel care arată unele dintre contrastele lexicale dintre vorbirea evreilor și a curaoanilor neevrei. (Henriquez, May (1988). *Ta asina? O ta asana? Abla, uzu i kustumber sefardí* (in Papiamento). Willemstad, Curaçao: Drukkerij Scherpenheuvel N.V.)

Judaeo-Papiamento	General Papiamento	English meaning
afora	afó	out, outside
bañu	baño	bath
bisñetu	bisañetu	great-grandson
bizjitá	bishitá	visit (verb)
festehá	selebrá	celebrate
desparesé	disparsé	disappear
dignitario	dignatario	dignitary
di repente	di ripiento	all of a sudden
fopá	vupá	misdeed
goza	gosa	enjoy, amuse
granmèrsi	gremesí	live on others' expense
kamina	kaminda	road, way, where

După cum probabil știu majoritatea cititorilor, idișul și ebraica nu sunt de departe singurele limbi evreiești. Comunitățile evreiești din întreaga lume au vorbit odată sau vorbesc încă propriile versiuni ale limbilor locale, cum ar fi ladino, care este derivat din spaniolă, și Bukhari, care provine din tadjik. Una dintre cele mai unice, deși puțin cunoscute, limbi diasporei evreiești este încă vorbită în Curaçao, o insulă din Caraibe de pe coasta Venezuelei și o țară constitutivă a Regatului Țărilor de Jos.

Limba principală a Curaçao este papiamento. Este un creol, un amestec de două sau mai multe limbi. Dar a avea multe cuvinte împrumutate nu este suficient pentru ca o limbă să fie o adevărată creolă. Cele mai multe astfel de limbi au, de asemenea,

structuri gramaticale foarte deosebite, similare cu alte creole din întreaga lume, dar neobișnuite în comparație cu toate celelalte limbi.

Când vine vorba de limbile creole mai cunoscute, cum ar fi Tok Pisin din Papua Noua Guinee, avem o bună înțelegere a modului în care au apărut exact: populația indigenă a învățat câteva cuvinte englezești de bază folosite de colonizatorii britanici în comerț și administrare și a început folosindu-le într-un mod cu care erau obișnuiți, urmând regulile gramaticale ale limbilor locale austroneziene .

Urme de spaniolă, portugheză și olandeză

Istoria Papiamentu-ului este puțin mai complicată. Unii lingviști îl consideră un creol portughez care a fost ulterior influențat de spaniolă, în timp ce alții văd spaniola ca limbă sursă primară și consideră influența portugheză ca un strat ulterior. Astăzi domină primul punct de vedere. Oricum, Papiamentu conține urme atât de limbi romanice, cât și de olandeză.

Locuitorii inițiali din Curaçao au fost Arawak . În 1499, insula lor a fost colonizată de Spania, dar 135 de ani mai târziu olandezii au cucerit-o și au început să aducă indivizi înrobiți din Africa de Vest, unde un creol portughez era lingua franca locală la acea vreme. În curând a urmat un val de imigranți voluntari. Evreii sefarzi au venit din alte colonii olandeze, spaniole și portugheze din regiune pentru a face comerț și a lucra ca interpreți pe insulă.

Evreii reprezintă un grup etnic foarte important în rândul localnicilor, care a avut de-a lungul timpului un impact deosebit asupra culturii locuitorilor insulei. Acestia s-au instalat în Curacao în 1659, veniți din Europa, Amsterdam și America de sud, în încercarea de a scăpa de prigoana Inchizitiei spaniole și portugheze. Mișcarea protestantă care se afla în plină expansiune în Curacao nu a reprezentat o piedică în ce privește libertatea religioasă a evreilor. În consecință, aceștia au fost ușor asimilați de locuitorii insulei și s-au impus rapid în viața economică, politică și culturală. Poate tocmai din acest motiv la Willemstad a fost ridicată Sinagoga Mikve Israel Emanuel, în 1732. Este cea mai veche sinagogă aflată în funcțiune continuă în America, ce poate fi admirată și astăzi.

Acești evrei au învățat rapid limba majorității insulei, a africanilor înrobiți, iar după un timp papiamento a devenit propria lor limba maternă. Astăzi, practic toți locuitorii din Curaçao, inclusiv olandezii albi, vorbesc papiamento, dar nu a fost întotdeauna cazul. Potrivit istoricilor, sefarzii din Curaçao au fost primul grup non-african care a preluat creolul local.

Evreii au adăugat cuvinte din ebraică

La fel ca toate celelalte comunități evreiești din diferite țări, evreii din Curaçao au început să schimbe limba locală, adăugând cuvinte împrumutate din ebraică și creând un nou dialect sau etnolect. După cum scrie lingvistul Neil G. Jacobs , aspectul fonetic al cuvintelor ebraice și aramaice folosite în Curaçao demonstrează originea lor sefardă.

De exemplu, משפחה „familie” a devenit *mishpakha* (nu *mishpokhe*) iar פנים „față” este *panim* (nu *ponem*). Acestea fiind spuse, regula are excepțiile sale: רחמנות „mila” se pronunță ca *rakhmones* – vocala accentuată *o* și terminația *es* vorbesc în mod clar despre o influență ashkenazi.

Cuvintele ebraice care sunt folosite cel mai mult în contexte religioase nu sunt singura diferență între discursul evreilor din Curaçao și „papiamento general” rostit de toți ceilalți de pe insulă. Jacobs menționează diferite preferințe stilistice. Când vorbitorii de papiamento doresc să sune mai formal sau mai elocvent, ei tind să folosească forme „pure”, necreolizate de cuvinte preluate direct din spaniolă sau portugheză. Acest lucru este valabil pentru toți locuitorii din Curaçao, dar alegerea acestor limbi variază între comunitățile etnoreligioase. Insulei non-evrei preferă în general spaniola ca limbă de referință literară, în timp ce sefarzii locali folosesc mai multe cuvinte împrumutate din portugheză și franceză.

Iudeo-Papiamento este acum amenințată cu dispariția

Unele cuvinte din etnolectul evreiesc din Papiamento diferă de limbajul general, indiferent de stil și context. În multe cazuri, formele evreiești sunt mai apropiate de limbile sursă europene. Cuvântul pentru demnitar este *dignitario* în spaniolă și portugheză și sună exact la fel în judeo-papiamento, în timp ce neevreii din Curaçao spun *dignatario* - cu o vocală diferită în mijloc. Un alt exemplu este cuvântul pe care evreii din Curaçao îl pronunță ca *granmersi* și vecinii lor neevrei ca *gremesi* . Provine din franceză, unde înseamnă „multe mulțumiri”, dar are un sens complet diferit în ambele versiuni de papiamento: este un verb care înseamnă „a trăi pe cheltuiala altuia”.

Formele mai asemănătoare europene ale acestor cuvinte pot fi explicate prin decreolizare, procesul unui limbaj vernacular creol devenind mai aproape de limba sa sursă originală. În contexte post-coloniale, acest lucru se întâmplă de obicei atunci când o comunitate de limbă creolă obține acces la educație și, ca urmare, o expunere mai mare la limbajul scris al societății colonizatoare perceput drept corect și prestigios. În cazul sefarzii din Curaçao, s-ar putea să aibă ceva de-a face cu citirea

cărților vechi și cu păstrarea legăturii cu comunitățile evreiești din alte țări vorbitoare de romani.(Dor Shabashewitz,5 iulie 2023

Acest articol a apărut inițial în idiș.)

La fel ca majoritatea limbilor evreiești, în afară de ebraică, Iudeo-Papiamentu este amenințată cu dispariția. Procesele de asimilare, secularizare și globalizare au determinat generațiile tinere de evrei din Curaçao să treacă la varietatea generală a limbii. Din fericire, Iudeo-Papiamentu a fost descris în detaliu de scriitorul și sculptorul local sefard May Henriquez . Chiar dacă moare ca limbă vorbită, va trăi în cărțile ei care ne oferă o perspectivă asupra vorbirii, istoriei și culturii acestei comunități evreiești puțin cunoscute.

Dor Shabashewitz este un jurnalist israelian de origine rusă și cercetător junior cu experiență în antropologie și sociolingvistică. El scrie despre drepturile minorităților etnice din fosta URSS și despre limbile pe cale de dispariție din întreaga lume.

May Henriquez

May Henriquez (6 mai 1915 – 15 octombrie 1999) a fost o scriitoare și sculptoriță din Curaçao . Henriquez a scris și tradus lucrări în papiamentu, limba creolă portugheză vorbită în Curaçao. A fost recunoscută pentru munca ei pentru comunitatea artistică din Curaçao.

Biografie

Henriquez s-a născut May Alvarez Correa la 6 mai 1915 în Willemstad , Curaçao , într-o familie de negustori sefarzi . Tatăl ei a fost co-fondator al Băncii Maduro & Curiel , iar mama ei era membră a familiei Maduro. Acasă, limba era papiamentu . După ce a terminat liceul, ea a fost predată în mod privat de ministrul HE Eldermans, care a ajutat-o să-și dezvolte interesul pentru arte. La 20 de ani, s-a căsătorit cu Max Henriquez, un inginer pentru Royal Dutch Shell din Venezuela , și s-au mutat în Lagunillas , Venezuela. ^[1]

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial , soțul ei a început să lucreze pentru Maduro & Curiel's Bank, s-au întors la Curaçao și și-au stabilit reședința în Landhuis Bloemhof . În 1947, s-au mutat la Caracas pentru afaceri, ^[1] unde Henriquez s-a înscris la un curs de sculptură cu Ernest Maragall. Între 1949 și 1953, își petrecea câteva luni pe an la Paris, la Académie de la Grande Chaumière , unde a fost predată de Ossip Zadkine . ^[2]

Henriquez a înființat o garsonieră în casa de la Landhuis Bloemhof. ^[3] A început să se intereseze de scena culturală din Curaçao, iar în 1950 a fost co-fondatorul Bibliotecii

științifice, care face parte în prezent din Universitatea din Curaçao , și a devenit președinte al Comisiei Consultative Culturale din Curaçao. Moșia ei s-a dezvoltat într-un loc de întâlnire pentru scena artistică atrăgând artiști precum Cola Debrot , Corneille și Peter Struycken . (Wikipedia, enciclopedia liberă)

În 1953, Henriquez a început să traducă piese de teatru în papiamentu. Piesa de teatru *Ami, Dokter? Lubidá!*, o traducere a lui *Le Médecin malgré lui* de Molière, a avut succes. Acest lucru l-a încurajat pe Henriquez să înceapă să traducă și să adapteze mai multe lucrări în papiamentu. [4] Henriquez era considerată un sculptor talentat. [5] și a rămas activă până la mijlocul anilor 1970, când a început să se concentreze pe scris. [3]

În 1981, Henriquez a publicat *Yaya ta konta*, o colecție de povestiri originale [1] bazate pe tradițiile orale din Curaçao. [6] În 1988, a publicat *Ta asina o ta asana?*, un studiu despre influența evreilor sefarzi asupra dezvoltării Papiamentu-ului pentru care a fost distinsă cu Premiul Pierre Lauffer. [7]

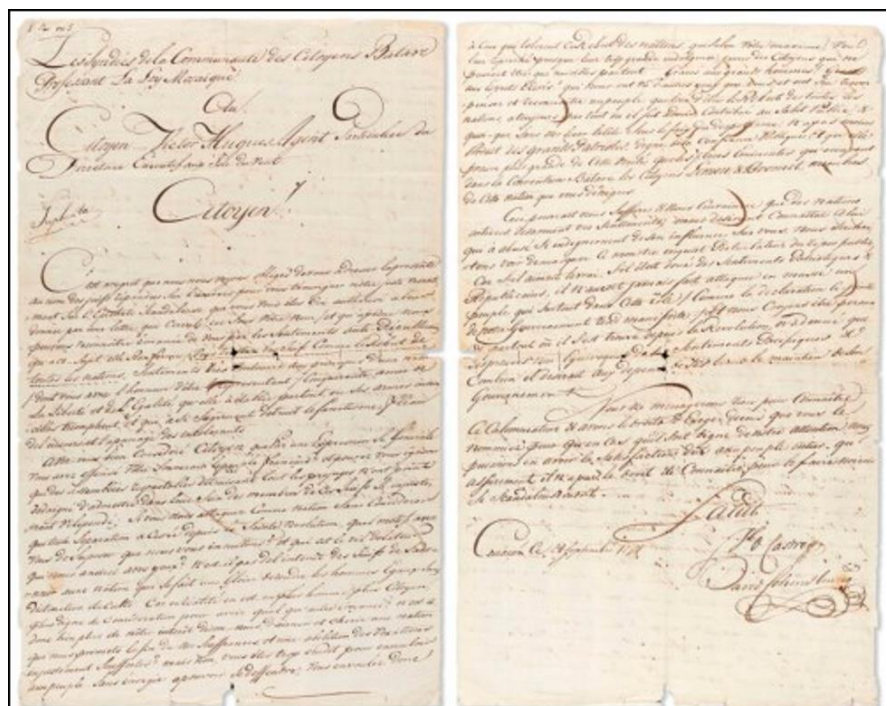
În 1982, Henriquez a început să lucreze pentru Maduro & Curiel's Bank și a devenit președintele băncii în 1996. În 1985, a devenit ofițer în Ordinul Orange-Nassau. [1] Henriquez a murit la 15 octombrie 1999. [2]

Moștenire

După moartea ei, Landhuis Bloemhof, moșia în care a locuit, a fost transformată în muzeu și galerie de artă în cinstea ei. Henriquez dobândise o vastă colecție de artă și bibliotecă în timpul vieții. [5] În 2017, Henriquez a devenit a 12-a femeie remarcabilă din Curaçao pentru munca sa de promovare a Papiamentu-ului. [8] În același an, ea a fost, de asemenea, onorată cu o timbru poștal. [9]

Liderii evrei din insula Caraibe Curacao, 1798

O scrisoare de la liderii evrei din insula Caraibe Curacao, 1798. Imagine de Christie's

O viitoare licitație de articole istorice la Christie's din New York include o scrisoare din 1798 a liderilor comunității evreiești din insula Curacao din Caraibe, care protestează împotriva antisemitismului conducătorului colonial francez.

Manuscrisul de două pagini, scris de liderii comunității David Cohen Henriquez și Jacob de Castro, a protestat împotriva unei declarații a reprezentantului colonial francez în Caraibe, Victor Hughes, în care i-a numit pe evrei „scuritatea întregului popor și disprețuiți universal”.

Henriquez și de Castro au scris o scrisoare publică ca răspuns, îndreptând cuvintele Revoluției Franceze împotriva antisemiților din cadrul conducerii revoluționare.

„Ii tratezi pe evrei ca pe niște mizerii tuturor națiunilor, sentimente foarte contrare principiilor unei națiuni al cărei reprezentant ai onoarea de a fi reprezentantul, prietenul cuceritor al libertății și egalității pe care și-a stabilit peste tot brațele sale invincibile au triumfat și care a distrus atât de înțelept fanatismul, flagelul universului și rezerva celor intoleranți”, i-au scris ei lui Hughes. — Te-ai gândit, cetățean, că, folosind o expresie atât de generală, l-ai jignit pe suveranul tău, poporul francez?

Liderii au adăugat că evreii vor fi deosebit de loiali Franței, care în 1791 a devenit prima țară din lume care a acordat drepturi egale evreilor.

„Nu este în interesul evreilor să se dedice unei națiuni care se mândrește cu egalitatea oamenilor fără a face distincția între religii?” ei au scris. „Pentru că este cu adevărat un om în plus, mai cetățean, mai demn de luat în considerare pentru că are o anumită credință? Nu este mai în interesul nostru, spunem noi, să iubim și să prețuim un neam care ne promite sfârșitul suferințelor noastre și să desființăm necazurile născute pe nedrept?”

Christie's estimează că scrisoarea va fi vândută între 10.000 și 20.000 de dolari.

De Aiden Pink, Aiden Pink este redactor adjunct de știri pentru Forward,

26 noiembrie 2017

Contactați Aiden Pink la [pink@forward.com](mailto:aiden@forward.com) sau pe Twitter, [@aidenpink](https://twitter.com/aidenpink)